

АҲЛИ СУННА ВАЛ-ЖАМОА ЭЪТИҚОДИДА АЛЛОҲГА МАКОН ТУТИШ МАСАЛАСИ

Нурматов Нодир

"Маърифий тарғибот маркази" давлат муассаси.

Диний-маърифий бўлим бош мутахассиси

Аннотация Аллоҳ таолога макон нисбат бериш масаласи ислом ақидасининг энг нозик ва илмий жиҳатдан муҳокамали мавзуларидан биридир. Аҳли сунна вал-жамоа уламолари Аллоҳнинг зотига жисм, жиҳат ёки макон нисбат берилишини қатъий рад этганлар. Уларнинг таълимотига кўра, Аллоҳ таоло яратган нарсаларнинг ҳеч бирига ўхшамайди, Унинг зоти ҳам макон, замон, шакл ва йўналиш билан чегараланмайди.

Калит сўзлар: Аллоҳ, макон, жиҳат, аҳли сунна вал-жамоа, ақида, таъвил, танзих, ташибеҳ.

Кириш

Араб тилида “макон” сўзи مكان – “жой”, “манзил”, “борлиқ бўладиган ҳудуд” маъноларини англатади.

Ислом ақидасида “Аллоҳ қаерда?” деган саволга жавоб беришда уламолар эҳтиёткор йўл тутганлар. Чунки бу савол моддий борлиққа тегишли бўлиб, у “ҳодис” (яратилган) зотларга нисбат берилади. Аллоҳ эса “Қадим” (азалий) ва “Муҳолифун лилҳавадис” (яратилганларга мутлақо ўхшамайди).

Аллоҳ таоло шундай марҳамат қилган:

الْبَصِيرُ السَّمِيعُ وَهُوَ شَيْءٌ كَمِثْلِهِ لَيْسَ

“Унга ҳеч нарса ўхшаш эмас, У эшитувчи ва кўрувчидир.” (Шуро сураси, 11-оят)

Бу оят Аллоҳнинг зоти барча жисмоний сифатлардан, жумладан макон ва жиҳатдан пок эканини исботлайди.

1. Аҳли сунна вал-жамоанинг умумий қараши

Аҳли сунна уламолари (хусусан, ашъарий ва матуридийлар) иттифоқ билан таъкидлайдиларки:

> Аллоҳ таоло маконсиз мавжуддир, макон Унинг яратилганларидан биридир.

Имом Абу Ҳанифа (р.х.) «Ал-Фикҳ ал-Акбар» асарида шундай дейди:

والزمان المكان قبل هو بل، مكان إلى يحتاج ولا، مكان بلا موجود وهو

“Аллоҳ маконсиз мавжуд, маконга муҳтож эмас, балки У макон ва замондан олдин бор бўлган Зотдир.”

Бу ибора Абу Ҳанифанинг аниқ сўзидир ва унда Аллоҳни макон билан чегаралаш ақидавий хато эканлиги таъкидланади.

2. Маконни Аллоҳга нисбат берувчиларнинг хатоси

Жаҳмийлар ва баъзи ҳашвия тоифалари Аллоҳни “осмонда” деб таърифлаб, уни жисм сифатида тасаввур қилганлар. Бу эса Куръон ва суннат маъносини зоҳирий тушуниш оқибатида пайдо бўлган бидъатдир.

Аллоҳнинг “истива”си ҳақидаги оятда шундай дейилган:

اسْتَوَى الْعَرْشَ عَلَى الرَّحْمَنِ

“Раҳмон Арш устида истива қилди.” (Тоҳа, 5)

Аҳли сунна уламолари бу оятни зоҳирий маънода эмас, балки таъвил билан тушунганлар. Имом Малик (р.х.)дан сўралганда:

بدعة عنه والسؤال، واجب به والإيمان، مجهول والكيف، معلوم الاستواء

“Истива маълуми маълум, унинг қандайлиги номаълум, унга иймон келтириш вожиб, у ҳақда сўраш бидъатдир.”

(Байҳақий, Ал-Асма ва-с-сифат)

Яъни Аллоҳнинг “истиваси” — унинг жисм каби Арш устида ўтириши эмас, балки ҳукмронлиги ва иззатини англатади.

3. Имом Матуридийнинг қараши

Имом Абу Мансур ал-Матуридий (р.х.) “Китаб ат-Тавҳид” асарида Аллоҳнинг макондан поклиги ҳақида шундай дейди:

كان عليه ما على الآن وهو، مكان ولا كان تعالى الله إن

“Аллоҳ таоло макон пайдо бўлишидан олдин бор эди ва ҳозир ҳам ўша ҳолатдадир.”

Бу жумла Аҳли суннанинг эътиқодий асосидир. Яъни Аллоҳнинг зоти замон ва макон билан боғлиқ эмас; у доимий ва мутлақ мавжуддир.

4. Салаф ва холаф уламоларнинг йўли

Салаф уламолари (илк асрлар уламолари) “истива”, “нузул” каби оят ва ҳадисларни тафсирсиз қабул қилганлар, яъни “тафвийд” йўлини тутганлар. Улар:

“Маълум, аммо қандайлиги номаълум” деган қоида билан амал қилганлар.

Холаф уламолари (кейинги аср олимлари) эса, фитна ва адашишни олдини олиш учун таъвил йўлини тутганлар. Масалан,

“Арш устида истива қилди” деганни — “ҳукмронлик қилди”,

“осмондан тушди” деганни — “рахмати ва амри инонди” деб таъвил қилганлар.

5. Макон тутиш ақидавий хатарлари

Аллоҳни макон билан чегаралаш, уни моддий борлиққа ўхшатиш — ташбеҳ ва ташхис хатосидир.

Бу эътиқод қуйидаги сабабларга кўра хато ҳисобланади:

1. Макон — яратилган нарса; яратилган нарса Оллоҳнинг зотиға нисбат берилмайди.

2. Макон моддий чегараға эға, Аллоҳ эса Мутлақ ва Муқаддас.

3. Маконға муҳтожлик — камчилик белгиси. Аллоҳ таоло камчиликдан мутлақо покдир.

Хулоса

Аҳли сунна вал-жамоа эътиқодига кўра, Аллоҳ таоло макон ва замондан покдир. Унинг зотиға “қайерда?” ёки “қаёққа?” каби саволлар нисбат берилмайди.

Аллоҳ таоло яратган нарсаларға ўхшамайди, балки барча борлиқларнинг яратувчисидир.

Шунинг учун ҳар бир мўминнинг бурчи — Аллоҳнинг сифатлари ҳақида зоҳирий ўхшатишдан сақланиш ва Унинг улуглигини танзиҳ (поклаш) билан тасдиқлашдир.

يَصِفُونَ عَمَّا الْعَزَّةَ رَبِّكَ سُبْحَانَ

“Улар таърифлаган нарсалардан Роббинг — иззат соҳиби бўлган Зот покдир.”
(Саффат, 180)

Манбалар:

1. Абу Ҳанифа — Ал-Фикҳ ал-Ақбар
2. Абу Мансур ал-Матуридий — Китаб ат-Тавҳид
3. Байҳақий — Ал-Асма ва-с-сифат
4. Имом Малик — Ривоятлар жамланмаси
5. Куръон Карим: Шуро 11, Тоҳа 5, Саффат 180.